

як довільно подуманий роман. [...] Часто найменше розуміють нас ті, що найближче нас живуть. Часто “репортери” довідуються найменше — від найближчих. Корженко писав біографічну повість про мене на основі того, що чув від моїх найближчих. Але коли пізніше читав свій роман зі мною, пізнав, що все написане було неправдиве. [...] Невдоволений подер роман і кинув у полум’я, щоб ніхто не складав кусників — та не пробував читати. [...] Душа складна. Життя таємниче»¹.

Вона любила непоясненність і несказанність. Любила глибину трьох крапок, символіку своїх трьох імен, відкриті фінали й незачинені двері. Адже, як зауважила письменниця, «люди поза творами хочуть пізнати живу людину. Дехто допитується про деталі, бачить у моїх творах щось таємно-трагічне [...] Коли втаємничуємо іншу людину в життя нашої душі, змінємося: тратимо багато, тратимо себе... стаємо прозорі... буденні, звичайні [...] Критики чи автори роману-казки нашого життя у свобідному більшому начерку невірні малюють нас, в тісних рамах зменшують нас»².

Аж ніяк не хотіла б у цьому «свобідному більшому начерку» малювати її постать у тісних рамах умовних означень і визначень.

Жінка на порозі свого письма.

Йй — там — сімдесят.

Йй — тут — сімнадцять.

Двері відчинені.

Заходьте...

Роксолана Жаркова

¹ Кравченко, Уляна. Твори. Повне видання. (У 100-річчя жіночого руху) / Ред. Юліян Бескид. — Торонто: Накладом Марії Козак, 1975. — С. 772.

² Там само. — С. 773.

ПОВІСТЬ

◆ I ◆

Коли? Коли? Чи справді так було?..

Зі здивуванням числю дні, літа...

Здається, вчора ти прощав мене... А завтра привітаєш цвітами хризантем...

У тиші з'являєшся мені... Усе ясний, дорогий, як і тоді — в ті дні, в листопадові дні...

Годинник дзвонить північну годину — дочитую записок пожовклу картину...

Живі на нових картах пишуть про дня новість, я давні записки читаю, наче повість...

Ти говориш до мене — тінь жива...

Удосвіта задумуюся сама над книгою минулого.

У нас тоді квітник був білий.

Цвіли рожі, ті звичайні, столісті, нещеплені рожі білі. Своїм багатим розгалуженням закривали вони всі

нижчі квіти, що попритулювались на краях грядок. Тільки пучки чорних братчиків «Фавст» не були закриті рясними галузками рож.

Над кущиками гуляли метелики, наче живі цвіти... Вище кружляли ластівки...

Жара й те щось у повітрі, що віщує бурю...

Я самотна — у розмові зі своїм крилатим товариством: «Метелику, не хочу твоїх крилець, вони несуть тебе не по твоїй волі — леготам даєш себе нести... Ластівко-пташино! Дай мені своїх крил, я в час бурі полину високо під небесне склепіння і ще вище...».

Крил хочу — і співу...

Візьму з землі один цвіт, погляну раз іще на все кругом — і полину... І залишуся на висоті... Душа купається у блакиті, добачає блиски...

— Вибачте, панночко, що перебиваю вашу задуму. Я не тутешній. Дозвольте спитати, чи нема в цій каменіці вільного мешкання?

Незнайомий даремне ждав на відповідь. Стояв і довгий час дивився на мене. Вкінці увійшов до каменіці.

Не знаю, чи від жару, чи від наглого розбудження з моєї задуми-екстази мені зробилося слабо, і я зомліла... Коли прийшла до притомності, мати сказала:

— Мабуть, є щось у фарбі цієї нової суконки. Не вибрай її на себе, поки не випереться.

Але наша служниця говорила щось про вроки, про погані очі чужинця і хотіла замовляти чари гашенням вугілля. Справді, його погляд видався мені поглядом змія-велета, що обезсилює жертву-пташину. Але я нічого про те не казала.

Ополудні шаліла буря з блискавками та громами... Злива... Нагло золоті піски покрила повінь. Руслом, що ним колись давно плив Чорний Потік, котилася тепер велика ріка. Звичайно з гір, що обступили улоговину міста, під час довших дощів спливає вода і давнє русло оживає. Сьогодні після хмаролому вода зразу надплила з шумом. Сіро-жовті хвилі досягли мурів каменіці. Вода рвала, несла з собою дерева, що стояли на її дорозі. Мій городчик, повен квітів-рож, покрили каламутні буруни. Наступ вітрів, що гнув-ломив дерева, скінчився. Буря скоро надійшла і скоро відійшла...

Пані Марковська, власниця каменіці, говорила до мами:

— Будете, пані, мати сусідство. Покої на поверсі винайняв пан де Печка, підприємець при залізниці, яку зачнуть будувати зі Львова до Стрия. Чужинець — джентльмен, поверх сорока літ, здається. Без торгу заплатив чинш за квартал. Може, воно зле, що поквалася з наймом або що не зажадала вищого чиншу. З приводу будови залізниці приїде до міста багато інженерів, і ціна мешкань підскочить.

Пані говорила про незнайомого і про будову залізниці, як про сенсацію дня. Пані Марковська ще раз підкреслила: «Пан де Печка дуже соггест^{*}. Де Печка — це його герб. Ім'я і прізвище подав на візитівці. Його адреса: "При будові залізниці, Banca Costruzioni", у Львові».

Для мене це все не було інтересне. Я дивилася через відчинене вікно на свій городчик і сад. Зійти до нього

* Правильний, коректний (фр., англ.).

** Будівельний банк (італ.).

не було можливо. З одного боку вода досягала ще мурів каменіці. Мій білий квітничок виглядав інакше, як ранком. Буря пообривала пелюстки рож. Метеликів не було. Білі пелюстки цвіту й білі крила метеликів, зім'яті, перемішані з намулом, покрили землю. Тільки ластівки носилися стрілами під склепінням ще темних тяжких хмар... Буря-злива залишила довкола знищення, не стало мого квіття... Воно поламане без жалю, змішане з болотом-глиною...

Ластівки мають крила... Думки летять понад болото та знищене квіття кудись вище... Хоча серце ще неспокійне, його заповнило вже добре мені відоме почуття — почуття знищення.

Пізно ввечері приніс нам пан Марковський з Verlag-у* жахливу вістку: дівчинку, що пасла худобу, заскочили й ухопили хвилі повені. Добули її неживу кінець Болонья. Отже, не обійшлося без людської жертви! Між людьми великий переполох. Приходство враз із горбодом — наче велике озеро. Такої зливи й повені не пам'ятають і старі люди.

На другий день пан де Печка приїхав із жінкою та її сестрою. Обидві — якби його дочки. Пані Неоніла — вісімнадцятилітня жіночка. Сестра — дівчинка, не старша від мене.

Коли почали будову залізничного шляху, прибуло до мого досі спокійного родинного міста багато чужинців. Я мала тоді дванадцять літ. Був то рік 1872-й.

З перелітної громади трудівників пан де Печка з'явився тут перший. Мешкати залишаються, власне,

* Видавництво (нім.).

тільки жінка з сестрою, він у розпорядженні підприємства постійно в дорозі.

Зараз таки був у нас і просив мою маму як сусідку, щоб була ласкава розважати його жінку: вона молоденька, лишається в чужому місті. Мене просив, щоб я була сестрі за товаришку.

Мати справді стала для молодих чужинок щирою дорадницею, але я не мала вільних хвилин, щоб їх присвятити на забаву чи на розмову. У мене були свої заняття, я мала свій окремий світ. Лекції. Потім я сама багато грала. Щоб стати доброю піаністкою, треба багато вправляти. Я любила й мусила багато читати. А втім, я не могла спам'ятатися з першого враження, яке зробила на мене поява цього пана. З великим золотим ланцюгом на камізельці, з дорогими перснями, з хитрим поглядом — не подобався мені, хоч пані Марковська і комірниця з партеру, пані Нора, захоплювалися дисктинкцією чужинця. Я з неохотою відверталася від нього. Може, це тільки я відчуваю: він має злі очі — очі нелюдини. Мое зомління, знищення цвіту білих рож — усе таке несамовите! Якесь інстинктова відраза відводить мене від нього.

Жаль мені... Нема білих рож... Та не сама я: в сонному саду цвітуть жалібні братчики, що залишилися після бурі...

Щойно восени того року з'явилися інженери, зайняті при будові залізної дороги. Люди великого світу, світу рафінованої цивілізації. Порозміщували родини, як і де хто міг, а самі завжди при роботі поза містом.

Найближчу залізничну станцію будують за чверть милі від міста, в селі Розвадові. Станція близько закладу для сиріт графа Скарбека, в селі Дроговиже, тому і зветься «Миколаїв — Дроговиже».

Інженери передусім улаштували інавгураційний бал. Велику залу в камениці пані Марковської удекорували по-мистецьки. Стіни прибрано фестонами-вінцями з зелених галузок смеречини. Килими, дзеркала, вазони — все, що краще могли зібрати в місті, знайшлося в залі і в покоях на поверсі. Пан де Печка віддав на той вечір своє мешкання. На прохання власниці й комітету також наші кімнати були відчинені для гостей.

Ще й досі бачу: військова музика зі Стрия строїть інструменти. Кількараменні свічники-канделябри й великі жирандолі освітлюють залу. Дивлюся на прибрану залу й кімнати, але без ентузіазму, без радості. Не можу, не вмю тішитися, волю тишу і свою білу кімнату, коли в ній тільки піаніно й ноги... Багато нот і цвітів...

Панове в чорних або в гранатових фраках, з рожами в бутоньєрках, у білих краватках, з шапокляками в руках. Пані — типові моделі Райхена: в сукнях з мережива, в довгих білих рукавичках, з великими букетами живих цвітів. Бідні камелії, спроваджені з далекої Італії, прив'яли на дрогах у тісному паперовому манжеті. Пані тоді вже не вбирали кринолін, тільки великі турнюри (купери) зі стальок. Сукні з туніками і з довгими шлейфами-тренами.

Гарні чужинки в модних туалетах з Парижа, між ними найкраща, найбільш темпераментна парижанка — жінка інженера Анса. Але три тутешні пані, що були на балу, а мешкали таки в цій камениці, кращі від найкращої чужинки. Ці пані — це Блянка, убрана, як золотис-

та маркіза, дочка власниці камениці, друга — пані Нора, розкішна вдовичка, в атласовій сукні, червоній, як вогонь... Третя, для декого перша краса, — це моя мама. Від смерті батька звичайно в чорному вбранні — і тоді була в чорній мережчатій сукні. Модель з «Дому моди» нашої своячки пані Адамовичевої зі Львова. Туалет без прикрас і декольте, скромний, але гарний в лінії й відповідний до краси моєї мами.

Інженер-аранжер танців перший вальс танцював зі мною. Здається, називався Вальдемар Н. А коли він говорив іще зі мною, оточили нас пані з комітету: «Пане аранжеро, тут не “кіндербал”, щоб ви забавляли дитину».

І без цього зауваження пань я не мала охоти танцювати; мене й інші панове ангажували. В кімнатах буфет, гардероб, а далі старші панове грають у тарок. Ніде не бачу вільного місця. Я лишилася-таки на залі, сіла на малій козеті, що була між вазонами пальм та олеандрів. Згодом сів біля мене пан де Печка.

Протекторка балу, пані презесова фон Прессен, говорила: «Мало дансерів, пане де Печка, не дозвольте, щоб пані “продавали петрушку»».

— Я застарий до танців! — виправдувався пан де Печка.

Під час перерви розносять оршаду, себто напій з мигдалів, морозиво. Аранжер мало говорить зі своїми дамами, але все про щось мене питає. Не розумію чому, але подобається мені глибокий звук його голосу. За солодощі дякую. Не хочу ні від аранжера, ні від пана де Печки нічого прийняти.

— Чого ви вдивляєтеся в дитину? Лишіть її! — заговорив пан де Печка.